

Tekei Erika

Szabó Judit gerneszegi népmese gyűjteményének, Berekméri Sándor meséinek recepciója a korabeli dokumentumok tükrében

A tanulmány egy 1977-ben közzétett gerneszegi népmese gyűjtemény – *Rózsa királyfi. Berekméri Sándor gerneszegi meséi*. Gyűjtötte, a bevezető tanulmányt írta és jegyzetekkel ellátta Szabó Judit. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest (Szabó gyűjt., bev. tan. írta, jegyz. ell. 1977) – recepció-történetét ismerteti, korabeli dokumentumok alapján. Válogatást nyújt a kézirat kapcsán a szak- és kiadói szerkesztőknek, Salamon Anikónak és Dávid Gyulának, valamint a szaklektornak, Nagy Olgának a kötet szerzőjével, a népmese gyűjtő Szabó Judittal folytatott levelezéséből; a Kriterion Könyvkiadó kolozsvári fiókszerkesztőségének a bukaresti központi szerkesztőséggel való levelezéséből; a könyvkiadó irattárának, valamint a kötet megjelenése után az író-olvasó találkozónak a dokumentumaiból, melyeknek lelőhelye az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE) – Szabédi László Emlékház Kézirattára, a Kriterion Könyvkiadó Kolozsvári Szerkesztőségének Irattára és Szabó Judit hagyatéka, amely a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum Néprajzi dokumentumtárában kapott helyet.¹

¹ Köszönettel tartozom az EMKE – Szabédi László Emlékház munkatársainak és dr. Széman Péternek, az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület országos elnökének, valamint dr. Szócsné Gazda Enikőnek, a Székely Nemzeti Múzeum néprajzi részlege vezetőjének a kutatómunkámhoz nyújtott segítségükért, továbbá a két intézménynek, hogy hozzájárult az ott őrzött levéltári anyagok közléséhez. Köszönettel tartozom továbbá Dávid Gyulának, akihez a romániai magyar népköltészeti kiadványok szerkesztésére vonatkozó kérdéseimmel fordulhattam 2018-ban megvédett doktori disszertációm írása közben, és aki egyik levelében felhívta a figyelmem a Kriterion Könyvkiadó kolozsvári levéltárának iratanyagára.

Kérdésem az, hogy miről és milyen kontextusban szólnak ezek a szövegek, hogyan készült egy mesegyűjtemény, milyennek kellett lennie egy népmesegyűjteménynek, mit árulnak el erről az adott történelmi-politikai korszakban írott szerkesztői dokumentumok és a recenziók, kritikák.

A mesegyűjtő, a mesemondó és a népmesegyűjtemény

Szabó Judit néprajzi szakíró, népmesegyűjtő, tanár és muzeológus 1942. szeptember 13-án, a Maros megyei Gernyeszegen született. Középiskolai tanulmányait Szászrégenben végezte 1961-ben, majd a Babeş–Bolyai Tudományegyetem hallgatója volt, magyar nyelv és irodalom szakos tanári oklevelet szerzett 1967-ben. Csíkszentdomokoson (1967–1973), Kászonalitízen (1974–1980) és Kézdivásárhelyen (1980–1993) volt tanár, majd 1993-tól a kézdivásárhelyi Céhtörténeti Múzeum² muzeológusaként tevékenykedett. 1990–91 között a *Székely Újság*, 1996-tól a kézdivásárhelyi Siculus Rádió külső munkatársa volt. 2017. szeptember 7-én hunyt el Kézdivásárhelyen.³

Rózsa királyfi című népmesegyűjteménye a kolofon szerint 11 745 példányban,⁴ 36,50 nyomdai ív terjedelemben jelent meg. A vaskos, 584 oldalas kötet a gernyeszegi Berekméri Sándor 16 varázs- és novellameséjét, Szabó Judit 68 oldalas bevezető tanulmányát és az általa összeállított

² Ma Incze László Céhtörténeti Múzeum.

³ Lásd <https://kriterion.ro/glossary/szabo-judit/> (letöltve: 2022. november 26.) és Haszmann Pál: Szabó Judit néprajzkutató, tanárnő emlékére. Lásd <https://www.hirmondo.ro/kultura/szabo-judit-neprajzkutato-tanarno-emlekere/> (letöltve: 2022. november 26.)

⁴ Példányszám: 7500+40 füzve, 4000+50+15+140 kötve. A Kriterion Könyvkiadó gondozásában megjelent kötetek kolofonjában ilyen módon feltüntetett példányszámokat illetően Dávid Gyula 2018. május 30-án, nekem címzett levelében ezt írta: „A +-ok magyarázata kétféle: egy időben a forgalomba került példányszám mellett fel kellett tüntetni külön a kötelezpéldányokat is, ez a két kis plusz szám. Amikor a plusz szám nagy, az az exportot jelenti. Ez utóbbival kapcsolatban a gyakorlat az volt, hogy a Hivatal által jóváhagyott (Bun de cules-pecséttel ellátott) kéziratot elküldtük Magyarországra a Kiadói Főigazgatóságnak, s az továbbította (előre megállapodott tematikai elosztás szerint) az illetékes magyarországi kiadóknak. Az lektoráltatta, megírta a rendelésre javasolt példányszámot, ami ugyanazon az úton jutott vissza a romániai kiadóhoz. A Kriterion kéziratai az Európához (világirodalom), a Szépirodalmihoz és a Gondolathoz (társadalomtudományok stb.) kerültek, ezekkel a Kriterionnak tartalmi kérdésekben közvetlen kapcsolata is volt.”

jegyzetapparátust⁵ tartalmazza. A könyv szakszerkesztője Salamon Anikó,⁶ műszaki szerkesztője Bálint Lajos volt.

A bevezető tanulmány szerint Szabó Judit 1965-ben egyetemistaként, szakdolgozatához szeretne volna összegyűjteni a gyermekkorában otthon hallott meséket, de édesanyja elfelejtette őket, csak töredékek jutottak eszébe. Az édesapja hívta fel a figyelmét a szomszédjukban lakó, akkor 71 éves Berekméri Sándorra, akit kisgyermek korától jól ismert, de sohasem hallotta mesélni.⁷ 1966 nyarától diktálás után, kéziratos lejegyzéssel, majd magnetofonnal, hangfelvételeket készítve gyűjtötte tőle a meséket, és a gyűjtés hírére falubeli mesehallgatók is gyülekezni kezdtek. Az idősebbek és a középkorúak még jól emlékeztek Sándor bácsi egykori mesemondó-alkalmaira, az 1940-es években még szívesen hallgatták kalandos, hosszú meséit.

Berekméri Sándor 1896. október 18-án született Gernyeszegen, szegényparaszt családban. Az I. világháború idején behívták a hadseregbe, majd – miután hazakerült a frontról – apjával együtt a lelkészi földet dolgozta. 1920-tól 1959-ig a marosvásárhelyi cukorgyárban dolgozott. 1921-ben megnősült, három gyermekük született. A II. világháború idején újra

⁵ *Jegyzetek a bevezetőhöz, Jegyzetek a mesékhez és Tájszójegyzék.*

⁶ Salamon Anikó (Réty, 1945. július 2. – 1981. július 1. Kolozsvár) – Középiszkolai tanulmányait a sepsiszentgyörgyi Elméleti Líceumban végezte 1963-ban, egyetemi tanulmányait a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen kezdte (1964–1966), ezt követően, az 1968–1969-es tanévben a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Filológiai Karának hallgatója volt, majd a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem néprajz–magyar szakát végezte el, 1969–1973 között. Lásd <https://kriterion.ro/glossary/salamon-aniko/> (letöltve: 2022. november 26.)

⁷ „Igaz, hogy ebben az időben, az 1950-es, 60-as években már élő, közösségben történő mesemondás nem volt Gernyeszegen. A század elején, sőt a második világháborúig elevenen élő hagyományok a változó körülmények hatására hihetetlen gyorsasággal alakultak át, merültek feledésbe. [...] A városias, polgári ízlés egyre jobban háttérbe szorította a hagyományos lakásberendezést, öltözködést. A felszabadulás után mind többen kerestek munkát a marosvásárhelyi üzemekben, gyárakban. A megváltozott életforma egyre jobban kiszorította az addig elevenen élő szokásokat, amelyek részben a munkaalkalmakhoz: aratáshoz, betakarításhoz, részben a jeles napokhoz: újév, karácsony, farsang, húshagyó, húsvét, lakodalom, sorozás, temetés szokásköréhez kapcsolódtak. Ma mindössze a lakodalom, a húsvéti fenyőág-ajándékozás és az újrán rigmusmondás van meg, igen megváltozott formában és tartalommal. Városához közel lévő, külső képében is urbanizálódott falu Gernyeszeg, és talán ez volt az oka, hogy a folkloristák, néprajzi gyűjtők egyáltalán nem keresték fel. A mesemondás is elmaradt, csupán az idősebbek és középkorúak emlékeznek még rá vagy beszélgetnek a családban, kizárólag a gyermekeknek” (Szabó gyűjt., bev. tan. írta, jegyz. ell. 1977: 5–6).

behívták katonának. A cukorgyári munkán kívül idénymunkát is vállalt, rönkölést, deszkarakást, tutajozást, a vasútnál is dolgozott, és egész életében földet művelt, állatokat gondozott. Gyógyítóként is ismerték a faluban, rándulásokkal, ficamokkal fordultak hozzá segítségért. A faluközösség megbecsült, köztiszteletben álló tagja volt.⁸

Repertoárjának legjelentősebb részét a gyermekkorában, édesapjától, Berekméri Györgytől hallott mesék alkották. A katonai szolgálatai idején és a különböző munkaalkalmakon mesemondó és -hallgató is lehetett, új mesék tanulására nyílt lehetősége. Mindig szeretett olvasni, de gyerekként és fiatal korában kevés ideje jutott rá, idős korában viszont – az 1960-as évek közepén is, amikor Szabó Judit a meséit gyűjtötte – nagyon sokat olvasott.⁹ Alkotó típusú mesemondó volt, és bár nagyon szeretett olvasni, igazi mesének azt tartotta, amit élőszóban hallott.¹⁰ Fiatal korában és középkorúként hagyományos kontextusban, kukoricahántáskor, hosszú gyalogutak, vásárba menés, vasárnap délutáni „kiülések”¹¹ alkalmával mesélt, vagy a falun belül egymást jól ismerő, a faluközösséghez tartozó felnőtteknek, férfiaknak és nőknek, különböző korosztály képviselőinek, vagy pedig a katonaságnál és az idénymunkák idején, amikor csak férfiak voltak a hallgatói. A gyermekeinek és az unokáinak is mesélt. Minden alkalommal a mesehallgatók szerint alakította a témát, az előadásmódot és a mese terjedelmét.

⁸ „Berekméri Sándor a falu megbecsült embere, mindenki szereti, tiszteli, és nem a mesetudásáért, mesemondói tehetségéért, hanem példamutató, munkás életéért.” (Szabó gyűjt., bev. tan. írta, jegyz. ell. 1977: 11).

⁹ „Ahogy írni-olvasni megtanult, mindig szívesen olvasott, ha ideje volt rá. Fiatalabb korában kevés ideje volt, de most, mintha pótolni akarná az elszalasztott lehetőséget, szinte naphosszat olvas. A községi könyvtár egyik legtöbbit kölcsönző olvasója. Legkedvesebb olvasmányai a kalandos Verne-könyvek, történelmi regények, Jókai Mór, Mikszáth Kálmán, Móricz Zsigmond, Móra Ferenc, Gárdonyi Géza írásai. Beszélgetéseink során meglepett tájékozottsága, hozzáértése nemcsak foglalkozását, a falu életét, szokásait illető dolgokban, hanem a politikában, történelemben, földrajzban is.” (Szabó gyűjt., bev. tan. írta, jegyz. ell. 1977: 11).

¹⁰ „A valamikor hallott és az olvasott meséből, a forrástól való elkülönítés szándékával, sajátosan egyéni módon alkot óriási, száztíz lapnyi terjedelmű, valóságos mesefolyamot.” (Szabó gyűjt., bev. tan. írta, jegyz. ell. 1977: 11).

¹¹ „A vasárnap délutáni »kiülések«, amelyek a század elején jó mesemondási lehetőségek voltak, s amikor Sándor bácsi apja sokat mesélt »a sáncon«, ma ugyan még megvannak, de a padokon már nem mese hangzik, hanem a férfiak politizálnak, az asszonyok ügyesbajos dolgaikat tárgyalják. Nem mintha régebben ez nem lett volna téma, de emellett jól megfért a mese is.” (Szabó gyűjt., bev. tan. írta, jegyz. ell. 1977: 21).

A népmese gyűjtemény és kontextusa, a könyv születése

A magyar népmesék kiadásának etalonja az *Új Magyar Népköltési Gyűjtemény* című sorozatban öltött formát, a 20. század második felétől ez a sorozat szolgált a mesék sajtó alá rendezésének mintájául. 1940-ben jelent meg a sorozat első kötete, a *Fedics Mihály mesél* című (Ortutay 1940), mellyel a szerkesztője, Ortutay Gyula új irányt kívánt szabni a mesekutatásnak és -kiadásnak. A szemléletet a folklorisztika története *egyéni ségkutató módszernek* nevezi, és *magyar* vagy *budapesti iskolaként* is számontartja. Szakítva a 19. században indult *Magyar Népköltési Gyűjtemény* című sorozat koncepciójával, célja egyetlen mesemondó teljes repertoárjának feltárása volt, az elhangzott meséknek a mesemondó személyiségjegyei, társadalmi helyzete és kulturális környezete alapján való azonosítása (Nagy 2015: 86). Ortutay Gyula első tanítványai, Dégh Linda, Kovács Ágnes, Banó István, az ő utasításait és elvárásait követve adták ki saját mesegyűjteményeiket. A romániai magyar népmesekutató is ezt az *egyéni ségkutató módszert* tekintette mintának, fontosnak tartotta a mesemondók vizsgálatát, élettörténetük, repertoárjuk alakulásának, mesemondásuk alkalmainak a bemutatását, a mesemondók és közösségük viszonyának vizsgálatát, a mesemondás kontextusának feltárását. Az 1960-as évek végétől Szabó Judit népmese gyűjteményének megjelenéséig sorra láttak napvilágot a különböző, ún. egyéni ségmonográfiák az Irodalmi Könyvkiadó, majd a Kriterion Könyvkiadó gondozásában (Faragó 1969, Balla 1970, Nagy–Vöő gyűjt. és lej., bev. tan. és jegyz. kíséri 1974). Szabó Judit kötetét követően jelent meg a sorban például Fábíán Imre *Világszép asszony* című, Koczkás Sándor meséiből összeállított gyűjteménye (Fábíán 1984).

Szabó Judit népmese gyűjteményének bevezető tanulmányából megismerhetjük Berekméri Sándor élettörténetét, a faluközösségben betöltött helyét és szerepét, a mesemondó repertoárját, forrásait, a meseszövegek megismerésének, hagyományozódásának körülményeit, mesetanulási lehetőségeit, a mesemondás alkalmait és helyszíneit, megtudhatjuk, hogy élete során kik voltak a hallgatói, mit jelentett számára a mesemondás, hogyan szerkeszti meg, formálja meg a meséit, mesehőseit, milyen a mesemondói stílusa, és számba veszi a nyelvi, nyelvjárási sajátosságokat is.

A kötet az állami nemzetiségi kiadóvállalat, a Kriterion Könyvkiadó gondozásában jelent meg. A romániai nemzeti kisebbségek kiadványai-

nak megjelentetése céljából létrehozott, bukaresti székhelyű intézménynek indulásától, 1970-től Kolozsváron is működött magyar szerkesztősége, 1992 áprilisáig Dávid Gyula vezetésével (Dávid 2012).

Salamon Anikó személyében a Kriterion Könyvkiadónak Budapesten néprajz szakot végzett szerkesztője is volt, aki 1973–1975 között a kiadó külső munkatársaként tevékenykedett, majd 1975–1981 között a kolozsvári fiókszerkesztőség könyvszerkesztője lett, elsősorban a néprajzi köteteket és a *Téka*-sorozatban megjelent könyveket szerkesztette. Ő volt a szakszerkesztője Szabó Judit geryneszegi népmesegyűjteményének is.

Levelek, szerkesztőségi dokumentumok a Szabó Judit-hagyatékban

A sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum Néprajzi Dokumentumtárában őrzik Szabó Judit hagyatékát, a Fond. 10., 15. számú dobozban a *Rózsakirályfi* című népmesegyűjteményre vonatkozó dokumentumokat.¹² Szabó Judit tematikusan nagyobb borítékokba rendezte a leveleket, könyve megjelenése után pedig a recenziókat, rádióadások szövegeit és az író-olvasó találkozók dokumentumait is.

Az első boríték (1. kép) őrzi Szabó Juditnak a kézirat ügyében Salamon Anikótól, Nagy Olgától és Dávid Gyulától kapott leveleit; a Kriterion Könyvkiadóval kötött szerződését, valamint az elszámolást, értesítést a neki járó tiszteletdíjról – ez utóbbi két dokumentum román nyelvű, kitöltött formanyomtatvány. Sajnos Szabó Judit válaszlevelei nincsenek meg sem a hagyatékában, sem a Kriterion szerkesztőségi irattárában. Salamon Anikótól 18 levelet kapott a kéziratra és a már megjelent könyvre vonatkozóan, az első 1975. október 23-án kelt, az utolsó 1978. május 3-án. Nagy Olgától 1977. május 19-én, Dávid Gyulától 1977. június 13-án kapott 1-1 levelet, valamint 1977. október 10-én „Incikétől”¹³ érkezett egy, a korrektúrázásra vonatkozó levél.

Salamon Anikó 1975. október 23-án kelt első levelében¹⁴ örömmel értesítette Szabó Juditot arról, hogy a Kriterion Könyvkiadó kolozsvári

¹² A továbbiakban: SzNM ND F.10. 15. d.

¹³ Fodor Irén újságíró, szerkesztő, korrektor.

¹⁴ SzNM ND F.10. 15. d. Kolozsvár, 1975. október 23. – lásd *Melléklet*, 1. sz. levél.

szerkesztőségének munkatársa, a folklórkiadványok szerkesztője lett, így hozzá fog kerülni a gernyeszegi népmesegyűjtemény kézírata, Nagy Olga lesz a szakreferens, és kérte, hogy minél előbb küldje el nekik az anyagot. Salamon Anikó és Szabó Judit korábban is ismerték egymást, így a levél személyes hangvételű magánéleti beszámolóval folytatódik.

A második, 1975. november 24-én kelt levelében¹⁵ Salamon Anikó a kézirat írógépén való elkészítésére, a meseszövegek lejegyzésére, a nyelvjárási sajátosságok, a megszécsi a-zás, ö-zés jelölésére vonatkozó tudnivalókat írta meg.

1975. december 22-én kelt újabb levelében¹⁶ a kézirat előkészítésének problémáival, a gépirat javításainak gondjaival küszködő Szabó Juditnak próbált tanácsot adni, segíteni. A következő, 1976. február 13-án kelt levélből¹⁷ azt is megtudhatjuk, hogy a gernyeszegi mesék lejegyzésére vonatkozóan Ortutay Gyulától is tanácsot kértek és választ vártak.

Salamon Anikó ezt követő hat, 1976. június 18. és 1977. március 25. között írott, sürgető levele¹⁸ egyre kétségbeesettebb hangon kérte Szabó Judittól a kéziratot.

1977. május 12-én kelt levelében¹⁹ Salamon Anikó már arról írt, hogy a meseszövegek szerkesztési munkálatait hamarosan befejezi, és a bevezető tanulmányt kéri. 1977. május 17-én kelt a következő levél,²⁰ mely szerint az addig beküldött anyag áttekintése után személyesen szeretne

¹⁵ SzNM ND F.10. 15. d. Kolozsvár, 1975. november 24. – lásd *Melléklet*, 2. sz. levél.

¹⁶ SzNM ND F.10. 15. d. Kolozsvár, 1975. december 22. – lásd *Melléklet*, 3. sz. levél.

¹⁷ SzNM ND F.10. 15. d. Kolozsvár, 1976. február 13. – lásd *Melléklet*, 4. sz. levél.

¹⁸ Részletek a sürgető levelekből: „A határidő az, ami a lehetőségeid határán belül a legkorábbi.” (1976. június 18.); „Dolgozol-e a kézíraton? Lassan telik az év, s mivel a köteted az 1977-es tervben szerepel, jó lenne, ha ez év december elsejéig eljuttatnád.” (1976. október 8.); „Nem tudom, hogy mennyire vagy, de két héten túl nem tudunk várni. Vagyis: december 15-ig, ha nem küldöd le a kéziratot, sajnos kimarad a már végleges 1977-es tervből.” (1976. december 2.); „Kérlek, írd, jelentkezzél a kézirrattal, vagy a biztos leadási határidővel, de igazán ne toljad nagyon ki, mert szükségünk van mindkettőnknek és mindenkinek arra, hogy ez 1977-ben megjelenjék.” (1976. december 20.); „Kérlek. Küldd el, bármilyen állapotban van! Menet közben mindent megbeszélünk, és ragyogó könyvet csinálunk, ne félj, csak juttasd már el.” (1977. február 23.); „Nem érted, hogy elúsztat az egy könyvet, egy mesegyűjteményt /s nem akármilyent/, egy ügyet? Ha most kimarad, nincs hová később betenni, mert tele vagyunk most néprajzi kéziratokkal! S legvégző soron, én is megérdemelnék legalább egy tájékoztató mondatot annyi levél és telefon után.” (1977. március 25.).

¹⁹ SzNM ND F.10. 15. d. Kolozsvár, 1977. május 12. – lásd *Melléklet*, 5. sz. levél.

²⁰ SzNM ND F.10. 15. d. Kolozsvár, 1977. május 17. – lásd *Melléklet*, 6. sz. levél.

találkozni Szabó Judittal, és megbeszélni a kéziratot, de előtte még várja tőle a bevezető tanulmányt.

Nagy Olga 1977. május 19-én írt levelet²¹ Szabó Juditnak, valószínűleg Salamon Anikó kérésére, és ő is sürgeti, várja a bevezető tanulmányt. 1977. június 13-án Dávid Gyula is levelet írt ez ügyben, és a kiadó kolozsvári fiókszerkesztőségének vezetőjeként kérte a teljes kéziratot, a határidők betartását.

Salamon Anikó 1977. július 6-án kelt levelében²² megköszöni a kéziratot, Nagy Olgával dolgoznak rajta, és továbbra is személyesen szeretné megbeszélni Szabó Judittal, meg szeretné látogatni őt Gernyeszegen. 1977. augusztus 3-án kelt levele²³ szerint a kézirat végre összeállt, már csak a mesékhez fűzött jegyzetekhez, a típusképletek ellenőrzéséhez és véglegesítéséhez kéri a szerző segítségét. Szabó Judit a mesék típusképletét Berze Nagy János *Magyar népmesetípusok* című kétkötetes katalógusa²⁴ alapján állította össze (Szabó gyűjt., bev. tan. írta, jegyz. ell. 1977: 571–575).

1978. május 3-án, már a könyv megjelenése után, Salamon Anikó arról írt Szabó Juditnak,²⁵ hogy levél érkezett a Kriterion szerkesztőséghez Berekméri Sándortól, aki a meséi után járó tiszteletdíjról érdeklődött, és arra is utalt, hogy a gyűjtő pénzt ígért neki, a mesekönyvért járó honorárium egy részét. Népmesegyűjteménye bevezető tanulmányában Szabó Judit arról írt, hogy Berekméri Sándor a mesemondásért soha nem várt el fizetséget.²⁶ Salamon Anikó levele szerint valószínűleg „a rokonsága nyaggatja” a mesemondót, Szabó Judit viszont a levél oldalára ceruzával ezt írta: „Az öregúrnak a megegyezés szerint a megígért minden 1000

²¹ SzNM ND F.10. 15. d. Kolozsvár, 1977. május 19. – lásd *Melléklet*, 7. sz. levél.

²² SzNM ND F.10. 15. d. Kolozsvár, 1977. július 6. – lásd *Melléklet*, 8. sz. levél.

²³ SzNM ND F.10. 15. d. Kolozsvár, 1977. augusztus 3. – lásd *Melléklet*, 9. sz. levél.

²⁴ Vö. Dr. Berze Nagy 1957.

²⁵ SzNM ND F.10. 15. d. Kolozsvár, 1977. május 3. – lásd *Melléklet*, 10. sz. levél.

²⁶ „A mesemondás az ő számára sohasem jelentett felmentést a munka alól, és sohasem várt, sohasem fogadott el semmiféle ellenszolgáltatást, holott a mesemondók nagy része ezt elvárta, célzott is rá, kikövetelte. [...] Egészen egyedi eset volt ilyen szempontból Kurcsi Mínya magyarói mesemondó, aki 1957-ben, nyugdíjba vonulása után a kolozsvári Folklorintézet közbenjárására engedélyt kapott, hogy iskolákban, kultúrotthonokban meséljen, belépőket szedjen. [...] De Berekméri Sándor nagyon önérzetes, és számára még a pusztá felajánlás is sértő volna. Neki a legnagyobb fizetség az volt, ha figyelemmel hallgatták, szerették a meséit. A mese az ő életében az önkifejezés egyik lehetősége volt.” (Szabó gyűjt., bev. tan. írta, jegyz. ell. 1977: 24).

lejből 100 lejt számítva, átadtam. Az ügy Temesváron élő, újságíró egykori osztálytársamtól, Vajda Sándortól indult.” A Kriterion Könyvkiadó 1979. január 20-án kitöltött formanyomtatványa szerint tiszteletdíjának végelszámolása 27 833 lej volt (2. kép). Néhány évvel korábban hasonló konfliktusra került sor, az 1970-ben közzétett *Fehér Virág és Fehér Virágszál. Magyardecsei népmesék* című kötet gyűjtője, Balla Tamás és mesemondója, Balla János között, a népmese gyűjtésért járó honorárium kapcsán. Széles közönség előtt, az *Igaz Szó* című, Marosvásárhelyen megjelenő szépirodalmi folyóirat hasábjain zajlott a vita a népköltészeti adatközlők honorálásának módjáról (Gálfalvi 1971: 734–737). Már akkor felmerült a kérdés, hogy a nagy tudású népi specialista ugyanúgy igényt tarthat-e szerzői jogdíjra, ha az általa elmondott szövegek írott formában kiadásra kerülnek, mint a néprajzi gyűjtő vagy a néprajzkutató (Tekei 2017: 307–340).

Levelek, szerkesztőségi dokumentumok a Kriterion Könyvkiadó Irattárában

A Kriterion kolozsvári fiókjának irattára 80 doboznyi iratanyagot őriz. Ebben a dobozrendszerben a 34–39. számú dobozokban kaptak helyet a *Szerkesztőségi levelezés* címet viselő dossziék; egy-egy doboz kb. 500–1000 dokumentumot tartalmaz. A 36. számú dobozban²⁷ találtam egy számozatlan levelet, amely 1977 augusztusában kelt, és a kolozsvári fiókszerkesztőségből Dávid Gyula postázta a bukaresti központba. A levél szerint a küldemény a következő iratokat tartalmazta: 1. Szabó Judit *Rózsza királyfi / A gernyeszegi Berekméri Sándor meséi/* című kéziratát két példányban, 2. az összegző referátumot négy példányban, 3. az elfogadási jegyzőkönyvet két példányban, 4. a tartalomjegyzéket és 5. a fülszöveget.

A levél szerint Nagy Olga lektori véleményét már korábban elküldték, a Kriterion Irattárában viszont e levél után helyezték el a dossziében.²⁸

²⁷ A 36. számú doboz 3 dossziét tartalmaz: Szerkesztőségi levelezés. (9.) 1973. jún. 1. – dec. 31. – 1 dosszié; Szerkesztőségi levelezés. (10.) 1974. jan. 3. – 1974. szept. 25. – 1 dosszié; Szerkesztőségi levelezés. (11.) 1974. szept. 5. – jún. 30. – 1 dosszié. A *Szerkesztői levelezés 1974 I–1 –188* feliratú dossziében találtam a Kolozsváron 1977 augusztusában kelt levelet, valószínűleg véletlenül kerülhetett ebbe az iratsomóba.

²⁸ Kriterion Irattár, 36. d. Kolozsvár – lásd *Melléklet*, 11. sz. dokumentum.

A kéziratot a szaklektor az egyéniségvizsgálat jelentős állomásának tartotta, egyrészt a mesemondó személye miatt, másrészt a népmesegyűjtő meseszociológiai módszere, megközelítése miatt, merthogy nem csak a mesemondót mutatja be, hanem „a mesemondó és közössége tudatszintje közötti viszonyt, az alkotó szerepét és hozzájárulását a meséhez”. Nagy Olga három és fél oldalas szaklektori véleménye a *Melléklet* 11. dokumentumaként, teljes terjedelmében olvasható. Az általa írott fülszöveg a mesekönyv hátsó borítójára került, és a neve elmaradt. A 3. képen látható az eredeti változat a javításokkal, kihúzásokkal, a 4. képen a könyvborítón olvasható, végleges szöveg.

A kolozsvári Kriterion Irattárban is megtaláltam Salamon Anikó néhány levelének másodpéldányát a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumban, Szabó Judit-hagyatékban őrzöttek közül: a 36. számú dobozban az 1977. augusztus 3-án kelt, Szabó Judithoz címzett levelét, a 37. dobozban az 1975. december 22-én és az 1976. december 20-án kelt leveleit, a 38. dobozban pedig az 1977. május 12-én és a július 6-án írott leveleket.

Író-olvasó találkozók, könyvbemutatók

Szabó Judit hagyatékában egy második nagy boríték író-olvasó találkozók, könyvbemutatók dokumentumait, fotóit, újságokból kivágott recenziók és a mesegyűjteményét bemutató rádióadások szövegeit őrzi.

A Politikai Nevelés és Szocialista Kultúra Gernyeszeg Községi Tanácsa nevében Nemes Gergely hívta meg Szabó Juditot és Berekméri Sándort 1978. február 8 és 14. között szervezendő író-olvasó találkozóra (5. kép). A könyvbemutatóra február 12-én került sor, Nagy Olga és Salamon Anikó is részt vett rajta. Szabó Judit hagyatékában a meghívólevelén kívül 11 fénykép maradt fenn erről az eseményről. A képek hátára Szabó Judit által írott szövegek idézőjelbe téve, képaláírásként olvashatók (6–16. kép). A *Vörös Zászló*²⁹ az 1978. február 14-es számában, a *Kulturális hírek és események* rovatban tudósított erről a gernyeszegi író-olvasó találkozóról.

²⁹ A *Vörös Zászló* a Román Kommunista Párt Maros megyei Bizottsága és a Megyei Néptanács napilapja volt, Marosvásárhelyen jelent meg, 1952 augusztusától 1989 decemberéig.

ról: „Meghitt író-olvasó találkozót tartottak Gernyeszegen vasárnap a művelődési otthonban. Részt vett Nagy Olga, Salamon Anikó, Szabó Judit és Berekméri Sándor bácsi, valamint több száz gernyeszegi dolgozó. Az elmúlt év végén a Kriterion kiadó gondozásában jelentek meg Berekméri Sándor meséi, Rózsa Királyfi címmel. A meséket gyűjtötte és bevezető tanulmányt írt Szabó Judit. A találkozón Nagy Olga író-nő beszélt a mesékről, azok szerepéről, Salamon Anikó a könyvkiadás folyamatáról, Szabó Judit pedig arról, hogyan született meg a Berekméri Sándor meséiből összeállított könyv. Berekméri Sándor bácsi hozzászólásában sok érdekes pillanatot elevenített fel életéből, arról, ahogyan a megjelent meséket Szabó Judit tőle összegyűjtötte. [...] A falu idős mesefája – 82 éves – nagyon boldog, hogy tizenhat meséje kötetben is megjelent. De boldogok a gernyeszegiek is, akik ezen a találkozón nagy szeretettel övezték falujuk mesemondóját” (sz. n. 1978a: 2).

Az *Utunk*³⁰ *Ország-Világ* rovatában is megjelent pár sor a gernyeszegi író-olvasó találkozóról: „A gernyeszegi Berekméri Sándor Rózsa királyfi című kötetének megjelenése alkalmából író-olvasó találkozó volt a Maros megyei Gernyeszegen. Az olvasókhöz szólott a mesemondó, továbbá Szabó Judit, a kötet összeállítója, Nagy Olga folklórkutató és Salamon Anikó, a Kriterion Könyvkiadó munkatársa” (sz. n. 1978b: 8).³¹

Egy 1978. február 16-án kelt levélben³² a Kápolnásfalusi Politikai Nevelés és Szocialista Kultúra Községi Tanácsa nevében hívták meg Szabó Juditot író-olvasó találkozóra, melyet február 20-ára szerveztek, pionírok részvételével (17. kép).

1978. április 24-én Gyergyószentmiklóson Csergő Kálmán szervezett író-olvasó találkozót, a Városi Szocialista Művelődési és Nevelési Bizottság képviselőjeként. Az esemény kétnyelvű – román és magyar – plakátja a mellékletben látható, olvasható (18. kép).

³⁰ Az *Utunk* romániai magyar irodalmi lap, 1946 júniusától 1989 decemberéig jelent meg Kolozsváron, kezdetben kéthetenként, majd 1951 januárjától hetenként. Indulásakor a Romániai Magyar Írószövetség lapja volt, 1948 februárjától a Romániai Írószövetség Magyar Csoportjának Lapja, 1954 januárjától a Román Népköztársaság Írószövetségének Lapja.

³¹ A *Vörös Zászló*ban és az *Utunk*ban megjelent tudósítások az író-olvasó találkozóról nem találhatók meg Szabó Judit hagyatékában. Nagy Zsoltnak köszönöm, hogy szerkesztőként felhívta rájuk a figyelmemet!

³² SzNM ND F.10. 15. d. Kápolnásfalú, 1978. február 16. – lásd 17. kép.

Recenziók, ismertetőik, tudósítások és rádióadások

A *Hargita*³³ című napilap 1978. február 26. vasárnapi számában János Pál³⁴ írt Szabó Judit népmeseegyűjteményéről recenziót (János 1978), *Mesekincsünk értékes gazdagítása* címmel. Berekméri Sándor meséit illetően jelentősnek tartotta, hogy nem csak tolmácsolója, hanem valósággal alkotó mestere is a meseóriásokká nőtt változatoknak, hogy mesehősei földi emberek, akik ügyességükkel, leleményességükkel, becsületes célratöréssel és következetességgel érik el céljukat. Az új médiumok megjelenése, a rádió, a televízió, az újságok és a könyvek a falvakban átvették a mesemondás helyét, de véleménye szerint a Megéneklünk, Románia³⁵ országos fesztivállal együtt lehetőséget is teremtettek a mesekincs átmentésére. A recenzens az irodalom szakos tanárokat és a tanuló ifjúságot Berekméri Sándorhoz hasonló mesemondók keresésére, mesegyűjtésre ösztönözte.

A *Vörös Zászló* című marosvásárhelyi napilap *Könyvespolc* rovatában Demény István Pál³⁶ közölte recenzióját *Gernyeszegi népmesék*³⁷ címmel (Demény 1978). Berekméri Sándor meséivel kapcsolatban kiemelte, hogy 16 mesét felölelő repertoárja kevésnek tűnhet, de az ő előadásában egy-egy mese cselekménye felduzzad, szétfeszíti a hagyományos kereteket, és hosszabb elbeszélésként, kisregényként hat. Szokatlannak tartotta a recenzens, hogy a mesemondó humoros formában, önmaga is szereplője az általa elmondott meséknek, hol a mesehős segítőjeként, kísérőjeként, hol

³³ *Hargita* – a Román Kommunista Párt Hargita megyei Bizottsága és a Megyei Néptanács napilapja volt Csíkszeredában. 1968. február 23-tól 1989 decemberének végéig jelent meg.

³⁴ János Pál (1921–2018) erdélyi magyar muzeológus, néprajzi író, a recenzió közzétételkor a Csíkszeredai Múzeum igazgatója. Cikkei és tanulmányai magyar és román nyelven a marosvásárhelyi, a sepsiszentgyörgyi és a székelykeresztúri múzeumok évkönyveiben, valamint a *Hargita* című napilap hasábjain jelentek meg.

³⁵ Románul *Cîntarea României*, az államhatalom által létrehozott, hivatalos műkedvelő tömegmozgalom.

³⁶ Demény István Pál (1949. április 28. – 2000. január 4.) irodalomtörténész, etnográfus. 1972-ben magyar nyelv- és irodalom szakos diplomát szerzett a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen, és ugyanitt doktorált 1978-ban. A Csíkszeredai Múzeum kutató-muzeológusa volt 1978-tól 1985-ig. Ezt követően, 1985–1990 között a sepsiszentgyörgyi megyei könyvtár könyvtárosa, 1990-től a Román Tudományos Akadémia Kolozsvári Folklorintézetének kutatója volt haláláig.

³⁷ Ez a recenzió nem található meg Szabó Judit hagyatékában.

pedig az események fő irányítójaként. Véleménye szerint abban nyilvánul meg a mesék modernizálása, hogy a mese elvesztette a valósághitelét, hagyományos formáit, és „az érdeklődés fenntartása érdekében egyenesen megkívánja az ironikus távolságtartást”.

Az *Igazság*³⁸ című kolozsvári napilapba Ferencz Márta³⁹ írt recenziót a könyvről, *Rózsa királyfi* címmel (Ferencz 1978). A rádió, a televízió, a mozi megjelenésének tulajdonította a mesemondási alkalmak megszűnését, a népmesék hitelének megrendülését, s véleménye szerint Berekméri Sándor a mese igaz voltát a régmúltba helyezte, aktualizálással (pl. reális tér és idő, általa jól ismert környezet, a technika új vívmányainak megjelenése a mesékben, sematikus hősök helyett földi emberek) mentette át a mesei üzenetet a jelenbe. A recenzió írója szakemberek és laikusok számára egyaránt értékes, érdekes olvasmánynak tartotta Szabó Judit népmeseegyűjteményét.

Az *Előre*⁴⁰ hasábjain 1978. június 9-én jelent meg Csire Gabriella⁴¹ recenziója, *Gernyeszegi mesefa* címmel (Csire 1978). Felsorolta a hetvenes években megjelent romániai magyar népköltészeti gyűjteményeket, a kisebb tájegységeket, a mese- és nótafákat, valamint a teljes repertóriumukat bemutató köteteket, melyek sorát Szabó Judit népmeseegyűjteménye gazdagította. Berekméri Sándor sajátos eljárásokkal (dús részletezés, szemléletes képek, realiztikus élethelyzetek, új mesehősök teremtése, saját személyének szerepeltetése) egyénített meséinek lejegyzését és közzétételét illetően a tájnyelvi szavak és a közép-erdélyi Mezőség nyelvjárásának rögzítését, megőrzését is jelentősnek tartotta.

Az *Utunk* 1978. július 21. számában Bréda Ferenc⁴² cím nélkül, a *Margó* rovatban közölt recenziót a kötetről (Bréda 1978). „A mesét formába öntő

³⁸ Az *Igazság* 1945 májusától hetilapként, 1945. november 7-től napilapként jelent meg Kolozsváron. 1968-tól 1989 decemberéig a Román Kommunista Párt Hargita megyei Bizottsága és a Megyei Néptanács napilapja volt.

³⁹ A recenzió írójára vonatkozóan nem találtam információt.

⁴⁰ Az *Előre* országos napilap Bukarestben jelent meg, 1953. április 1-től 1989. december 22-ig.

⁴¹ Csire Gabriella (szül. 1938. április 21.) romániai magyar író, szerkesztő. Az Irodalmi Könyvkiadó, majd az Ifjúsági Könyvkiadó szerkesztője volt, valamint a *Tanügyi Újság*, az *Előre*, a *Jóbarát* és a *Cimbora* újságírója, szerkesztője.

⁴² Bréda Ferenc (1956. február 20. – 2018. május 16.) esszéíró, költő, irodalomkritikus, teatrológus. 1977-től 1979-ig a kolozsvári *Echinox* című kulturális egyetemi folyóirat egyik szerkesztője.

mester”-ként írt Berekméri Sándorról, aki mikszáthi oldottsággal mesél, és véleménye szerint a mesegyűjtemény a népi próza olyan kiemelkedő kiadványok sorát folytatja, mint a Tamási Gáspár *Vadon nőtt gyöngyvirág* (Tamási 1970) és Győri Klára *Kiszáradt az én örömem zöld fája* (Győri 1975) című önéletrajzi kötetek. A recenziókat tartalmazó borítékra Szabó Judit erre a szövegre vonatkozóan ezt írta: „Hiányzik a Bréda Ferenc írása. (Érdembeni, jó kritika)”.

A *Dolgozó Nő*⁴³ 1978. szeptemberi számában J. Kovács Magda⁴⁴ cikke Szabó Judittal készített interjúrészletekkel kiegészítve jelent meg (J. Kovács 1978).⁴⁵ Szabó Judit akkoriban Kászonaltizen tanított, az ott bérelt otthonában kereste őt fel J. Kovács. Az interjúból kiderül, hogy Szabó Judit már egyetemista korában érdeklődött a népi műveltség iránt, majd tanárként Csíkszentdomokoson néprajz kört alapított, ahol elsők közt jött létre falumúzeum a megyében. Ezt követően, rövid csíkszeredai kitérő után, Kászonba került, és a tanítás mellett kiadásra készítette elő a még egyetemista korában Berekméri Sándortól gyűjtött geryeszegi népmeséket. J. Kovács Magda cikke szerint: „Szabó Judit ugyanis tanári munkája mellett egyelőre a doktori értekezését írja a népmese novellizálódásáról. Hogy megvédése után az eddiginél is rendszeresebben és módszeresebben foglalkozhassék új témájával, Kászon népköltészetével.” Az életrajzi adatok szerint azonban Szabó Judit végül nem szerzett doktori fokozatot.

Mitruly Miklós⁴⁶ a *Nyelv és Irodalomtudományi Közlemények*⁴⁷ 1978-as évfolyamának 2-es számában közölte recenzióját, *Rózsa királyfi*

⁴³ A *Dolgozó Nő* 1949 és 1990 között jelent meg, Románia Szocialista Köztársaság Országos Nótanácsának magyar nyelvű havi folyóirata volt.

⁴⁴ J. Kovács Magda (szül. 1942.) magyar nyelv- és irodalom szakos tanár, névkutató, szerkesztő.

⁴⁵ Ez a recenzió nem található meg Szabó Judit hagyatékában.

⁴⁶ Mitruly Miklós (1931. március 7. – 2019. június 11.) – 1954-ben szerzett magyar szakos tanári diplomát a Bolyai Tudományegyetemen. 1954–1957 között gyakornok, 1957–1961 között tanársegéd, majd 1961-től 1989-ig, nyugdíjba vonulásáig adjunktus. Magyar népköltészetet tanított.

⁴⁷ A *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* a Román Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának magyar nyelvű folyóirata. 1957-től jelenik meg, negyedévenként vagy évente kétszer. Szaktudományi lap, mely leginkább nyelvészeti és irodalmi tanulmányokat, recenziókat és kritikákat közöl, de helyet kap benne a folklór és a művelődéstörténet is.

címmel (Mitruly 1978). Ő volt a tudományos irányítója Szabó Judit 1967-ben, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem magyar szakos hallgatójaként megvédett szakdolgozatának, melynek címe *Egy gernyeszegi mesemondó és hét meséje*⁴⁸ volt. Mitruly Miklós recenziója szerint Szabó Judit 1966–1971 között jegyezte le, illetve vette magnószalagra Berekméri Sándor 16 meséjét. A recenzens a mesék hiteles megörökítése mellett a gyűjtő széles körű tájékozottságára, szakavatottságára valló bevezető tanulmányát és a mintaszerű jegyzetanyagát tartotta dicséretre méltónak. Amivel nem értett egyet, az a varázsmese belső világa teljes átalakulásának, a mese igaz történetté válásának hangoztatása. Azt elismerte, hogy az utóbbi évtizedekben lejegyzett varázsmesékben, Berekméri Sándor varázsmeséiben is, jóval több a racionális, reális elem, hogy megváltozik a tér- és időszemlélet, hogy demitizálódnak a mesehősök, viszont véleménye szerint a mitikus-csodás, természetfeletti adottságokkal rendelkező lények és a cselekményszövevényben fontos szerephez jutó csodás eszközök minden újszerűség és korhoz kötöttség ellenére is megtartják a történeteket varázsmesének. A mesehős sem csupán ésszel, ügyességgel boldogul, hanem csodás lények és eszközök is segítik. A mesehősök fejlődését is kétségbe vonja, véleménye szerint a cselekmény során csak kiteljesednek alapvető tulajdonságaik.

Az *Igaz Szó*⁴⁹ 1978 decemberi számában Gagyí József⁵⁰ közölt recenziót a népmesegyűjteményről (Gagyí 1978).⁵¹ Sajátos jelenségnek tartotta, hogy az idős gernyeszegi mesemondó hosszas hallgatás után újra megszólalt, és azt még inkább, hogy a rádió, a televízió, a tömegkommunikációs eszközök világában a mesehallgatók is újra köréje gyűltek. Kér-

⁴⁸ SzNM ND F.10. 15. d. Valamint Szabó Judit: *Un povestitor gorneştean și șapte povestiri din repertoriul său. Egy gernyeszegi mesemondó és hét meséje.* (lucrare de diplomă) Kolozsvár, 1967. XXX, [1] f., 215 p. Tudományos irányító Mitruly Miklós. A BBTE Bölcsészkarának Könyvtára, jelzet D028.

⁴⁹ Az *Igaz Szó* szépirodalmi folyóirat 1953 júniusától 1989 decemberéig jelent meg Marosvásárhelyen, az 1989-es romániai rendszerváltás után jogutódja a *Látó* lett. Az első évben, 1953-ban kéthavonta jelent meg, majd 1954 januárjától havonta.

⁵⁰ Gagyí József (szül. 1953. április 26.) romániai magyar költő, szociográfus, egyetemi tanár, valamint a Kommunikációs és Antropológiai Munkacsoport egyik tagja. 1978-ban magyar–francia szakos tanári oklevelet szerzett a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen.

⁵¹ Ez a recenzió nem található meg Szabó Judit hagyatékában.

dése az, hogy vajon mit veszített az egyén és a közösség a mesemondás-mesehallgatás elmaradásával?⁵²

Szabó Judit egy A4-es lapra ragasztotta a *Hargita* című napilapban a népmese gyűjteményéről megjelent pár soros tudósításokat, és kézírással azt is feltüntette mellettük, hogy melyik lapszámában jelentek meg (19. kép). A napilap 1978. február 9-én megjelent számában ez a pár soros hír olvasható: „A kászonalitzi pionírok és iskolások ugyancsak tegnap Szabó Judit tanárnővel folytattak hangulatos beszélgetést a Kriterion kiadásában nemrég megjelent Rózsa királyfi című mesegyűjteményéről.” Az 1978. február 11-i lapszám csíkszeredai és csíkszentdomokosi találkozóáról számolt be: „Tegnap délben a csíkszeredai gyermekkönyvtárban, délután pedig Csíkszentdomokoson találkozott olvasóival Szabó Judit, a Kriterion gondozásában nemrég megjelent Rózsa királyfi című nagyszerű kötet népmeséinek gyűjtője.” Az 1978. február 17-i lapszámában *A könyvterjesztő segíthetne* címmel megjelent pár sor az író-olvasó találkozókon a népmese gyűjteményből megvásárolható példányszámot kevesellte: „A február 9-i lapszámában hírül adták, hogy a kászoni iskolások találkoztak Szabó Judit tanárnővel, aki a *Rózsa királyfi* című mesegyűjteményéről beszélt. Örültünk, hogy mi is vásárolhattunk a gyermekeink, unokáink tanárnője által írt könyvből. Több mint kétszázán voltunk jelen, és mindössze 32 darab könyv volt. Ha már író-olvasó találkozót tartanak, nem lehetne nagyobb példányszámú könyvet nyomtatni? (Szőke József, Kászonalitíz)”

Szabó Judit hagyatékában gépiratként található még Schiff Júliának⁵³ *A geryeszegi mesefa. Szabó Judit mesegyűjteménye margójára* című recenziója, mely a dokumentum végi megjegyzés szerint a temesvári *Vörös Lobogó*⁵⁴ napilapban jelent meg. Berekméri Sándor meséit a régi

⁵² „Vajon, a geryeszegi mesét hallgató közönségnek mikor, melyik színházi, mozi-előadás, tévéműsor okozott hasonló kataraktikus élményt? Felérnek-e a magányos könyvolvasás – nem informáló, hanem egyéb – előnyei a mesélő-alkalmak szociális, erkölcsi élményével? Mit veszítettünk a tartalmi elemek (»nem igaz, hazugság«) egyoldalú elítélésével, és az alkalmak – munkaritmus-, életforma-váltás, a közönség feldarabolódása miatti – elmaradásával? Talán egy olyan, komplex közösségi kataraktikus momentumot, mely a ma mindennapjaiban összetevőire bomlik, s úgy kell a polgári művészetek befogadójává válással szemenként összeszedni azt, amiből egész kosárral kaptunk egy-egy archaikus hagyományozási-mesélési alkalomkor” (Gagy 1978: 522).

⁵³ Schiff Júlia (szül. 1940) német–magyar író, költő, műfordító.

⁵⁴ A *Vörös Lobogó* Arad megye pártbizottságának és néptanácsának napilapja, 1950. december 21-től 1989 decemberéig jelent meg.

hitvilág őrzőiként tartotta értékesnek, és mert a korszellem igényeinek megfelelően, tudatosan alkotta újra a meséket, hagyomány és újítás különleges egyvelegét hozta létre a szerző szerint.⁵⁵

Magyarországon „Péter” aláírással vagy álnéven írott recenzió jelent meg a kötetről az *Élet és Irodalom*⁵⁶ 1978. április 8. számában (Péter 1978). „Értekes gyűjteményt, derekas tanulmányt, szűkszavúsága ellenére is szakszerű jegyzetekben adott magyarázatokat küldött ismét a romániai magyar tudományosság és könyvkiadás” – írta a recenzens a gerneszegi népmeseegyűjteményről.

Nagy Ilona⁵⁷ a *Hungarológiai Értesítő*ben⁵⁸ közölt recenziót⁵⁹ a kötetéről (Nagy 1979), és ő Kálmány Lajos mesemondójával, Borbély Mihállyal kezdi a mesemondók számbavételét, akiknek sorát Berekméri Sándor folytatja, Szabó Judit népmeseegyűjteménye pedig véleménye szerint is az „egyéniségkutató iskola” eredményeit gazdagítja.

Szabó Judit hagyatéka a gerneszegi népmeseegyűjteménnyel kapcsolatban két rádióadás szövegét is őrzi.⁶⁰ Szabó Zsolt⁶¹ könyvismertetője a bukaresti rádió magyar nyelvű adásában hangzott el, 1978. március 25-én, Kovács Ágnes⁶² pedig a Kossuth Rádióban, a *Kis magyar néprajz*⁶³ című sorozatban mutatta be a könyvet, rádiós minieszé formájában, 1978 májusában. Ez utóbbi szöveg nyomtatásban is megjelent, a *Sztánai Füzetek* sorozat 16. számú, *Népmese és közművelődés* címet viselő köte-

⁵⁵ Schiff Júlia: *A gerneszegi mesefa. Szabó Judit mesegyűjteménye margójára*. Gépirat, a hagyatékban. A gépirat végén kézírással a következő olvasható: „Temesvárott Megjelent a Vörös Lobogóban – annakidején”. A kézirat lezártaig nem sikerült megtalálni a publikált változatot az említett lapban.

⁵⁶ Az *Élet és Irodalom* magyar irodalmi-közéleti hetilap 1957-től jelenik meg Budapesten.

⁵⁷ Nagy Ilona (szül. 1944) néprajzkutató.

⁵⁸ A *Hungarológiai Értesítő* a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság folyóirataként jelent meg 1970 és 2000 között. Jelenleg ez a címe a Nemzetközi Magyarstudományi Társaság évente megjelenő tájékoztató folyóiratának.

⁵⁹ Ez a recenzió nem található meg Szabó Judit hagyatékában.

⁶⁰ SzNM ND F.10. 15. d.

⁶¹ Szabó Zsolt (szül. 1946. május 29.) romániai magyar irodalomtörténész, szerkesztő.

⁶² Kovács Ágnes (1919–1990) néprajzkutató, a II. világháború után Budapesten a Kelet-európai Tudományos Intézet, majd a Néprajzi Múzeum, 1963-tól pedig a Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatócsoportjának munkatársa.

⁶³ A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatócsoportjának munkatársai, Ortutay Gyula vezetésével az állandóan változó paraszti kultúra, a néphagyomány átfogóbb, árnyaltabb, részletgazdagabb bemutatására törekedtek az 1970-ben indult, *Kis magyar néprajz* című rádiósorozattal.

tében, amely Kovács Ágnes folklórkutató 57 rádióelőadásának szövegét tartalmazza, a magyar rádió *Kis magyar néprajz* műsorában 1972–1982 között elhangzott előadások könyvváltozata (Kovács 2014: 21–23). Kisebbségi változtatásokkal, recenzióként az *Ethnographia*⁶⁴ (Kovács 1979) és a *Honismeret*⁶⁵ (Kovács 1980) hasábjain is közzétette.

Mindkét rádióadásban elhangzott, hogy Berekméri Sándor és családja a kevésbé ismert Maros menti székely mesehagyomány őrzői, amely „tudva-öntudatlanul” keveredik „Benedek Elek közvetítésével Kriza János *Vadrózsák*-beli háromszéki és udvarhelyszéki népmeséivel”. Sem a mesemondó, sem a gyűjtő nem volt tudatában annak, hogy Berekméri Sándor mesetudásának alapja, az édesapjától tanult mesék jórészt a *Magyar mese- és mondavilág* első kötetéből valók. Bár az olvasmányeredet bizonyítható, Berekméri Sándor meséi őrzik az ő mesemondó egyéniségének lenyomatát is, a Maros menti tájszólást és a környékbeli mesehagyomány jellegzetességeit.

Összegző gondolatok

A geryeszegi népmese-gyűjtemény recepciótörténete kapcsán ismertetett diskurzusok aktorai – a népmese-gyűjtő, magyartanár Szabó Judit; a mesemondó Berekméri Sándor; a könyves szakemberek, a Kriterion Könyvkiadó szerkesztői, Salamon Anikó (néprajzkutató, a könyv szakszerkesztője) és Dávid Gyula (a kolozsvári fiókszerkesztőség vezetője), Nagy Olga (néprajzkutató, a könyv szaklektora); a recenziók írói (írók, újságírók, szerkesztők és egyetemi tanárok); a rádióadások előadói, könyvismertetői; az író-olvasó találkozók szervezői és résztvevői – különböző kulturális és állami intézmények, médiumok (könyv – újságok, napilapok és folyóiratok – rádió) képviselői. A népmese-gyűjtemény és a kötet születésének, majd fogadtatásának időszakára, az 1966 nyarán elkezdett mesegyűjtéstől a könyv megjelenéséig, 1977-ig, majd recepciójáig (1978–1980) politikai-ideológiai háttérként rányomta bélyegét az államszocializmus korszaka, a

⁶⁴ A Magyar Néprajzi Társaság Budapesten megjelenő, negyedéves lapja. A Magyarországi Néprajzi Társaság megalakulásával, annak hivatalos lapjaként indult 1890-ben.

⁶⁵ *Honismereti Híradó* címmel indult 1972-ben a Hazafias Népfőnt Honismereti bizottságának lapjaként. 1975-től jelenik meg *Honismeret* címmel, 1990 végétől a Honismereti Szövetség kiadásában.

párt által felügyelt, ellenőrzött és cenzúrázott újságok, folyóiratok, könyvek, majd a rádió és a televízió rohamos terjedése, és mindennek következtében a hagyományos népi kultúra átalakulása, az élőszavas mesemondás mint közösségi tevékenység háttérbe szorulása. Ugyanakkor a nemzeti és lokális identitás megkonstruálásában, a területi, nyelvi kultúra megőrzésében jelentős szerepet betöltő folklórműfajok, így a népmese regisztrálása, a tudományos és publikációs érdekeknek és elvárásoknak megfelelő megjelenési/megjelenítési forma is kiemelt jelentőségűvé vált. Folklorisztikai, művelődéstörténeti igény volt a hitelesen lejegyzett szövegek közzétételére.

A Szabó Judit Székely Nemzeti Múzeumában őrzött hagyatékában és a kolozsvári Kriterion Könyvkiadó irattárában fennmaradt dokumentumok könyv- és tudománytörténeti adatokkal szolgálnak.

Az élőszóval, szabadon, improvizatív módon való mesemondás a 2000-es évektől egyre népszerűbb, Magyarországon és Erdélyben is egyre több gyerekeknek vagy felnőtteknek szóló rendezvényen hallhat a közönség népmesét, hagyományos és revival mesemondók előadásában. A mesemondás továbbélteői a családon (szerencsés esetben a szülőkön, nagyszülőkön, idősebb testvéreken) kívül, oktatási és közművelődési intézmények, pedagógusok, néprajzkutatók, mesemondó csoportok, azaz „funkcionális” mesemondók lettek, akik a 19–20. században megjelent népmese gyűjteményeket, köztük a gernyeszegi népmese gyűjteményt is repertoárjuk bővítésére, inspirációs forrásként használják/használhatják, így ezek a könyvek manapság újra egyre népszerűbbek, keresettek.⁶⁶

Szabó Juditra emlékezve Szőcsné Gazda Enikő⁶⁷ összegezte a ránk hagyott örökségét: a romániai magyar népmese gyűjtés egyik nagy teljesítményeként számon tartott gernyeszegi mesegyűjteményt, tanári munkáját, valamint csíkszentdomokosi és kézdivásárhelyi muzeológusi tevékenységét (Szőcsné Gazda 2017).

⁶⁶ Az Erdélyi Hagyományok Háza Alapítvány marosvásárhelyi székházában, komplex gyermekfoglalkozás (melynek része a jeles napokról, az adott időszak ünnepeiről való beszélgetés, a kézműves tevékenység, a népi gyermekjáték, a hangszerbemutató, közös éneklés és az élőszavas mesemondás is) és felnőtteknek szervezett meseest keretében, valamint a Maros Megyei Gyermekkönyvtárban magam is meséltem 2022 őszén Berekméri Sándornak a népmese gyűjteményben *Szóló szőlő, csengő barack, masalygó alma* címmel megjelent meséjét, ennek a mesetípusnak egészen különleges változatát, a különböző korú mesehallgatókhoz alakítva az előadásmódot.

⁶⁷ Szőcsné Gazda Enikőnek köszönhető, hogy Szabó Judit hagyatéka a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumban kapott helyet.

Szakirodalom

Balla Tamás

1970 *Fehér Virág és Fehér Virágszál. Magyardecsei népmesék*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

Dr. Berze Nagy János

1957 *Magyar népmesetípusok I–II*. Baranya Megye Tanácsának kiadása, Pécs.

Bréda Ferenc

1978 [c. n.; a Margó rovatban]. *Utunk* XXXIII. (29) 8.

Csire Gabriella

1978 Gernyeszegi mesefa. *Előre* XXXII. (9504) 5.

Dávid Gyula

2012 Új időszámítás kezdete a hazai magyar néprajzi könyvkiadásban (A Kriterion Könyvkiadó első éve). In: György V. Imola – Keszeg Vilmos – Tekei Erika (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 20. A néprajztudomány története. Intézmények, kutatók, kutatások*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 123–132.

Demény István Pál

1978 Gernyeszegi népmesék. *Vörös Zászló* XXX. (65) 3.

Fábián Imre (gyűjt. és lej., bev. tan. és jegyz. ellát.)

1984 *Világszép asszony. Koczkás Sándor meséi*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

Faragó József

1969 *Kurcsi Minya havasi mesemondó*. Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest.

Ferencz Márta

1978 Rózsa királyfi. *Igazság* XXXIX. (68) 3.

Gagy József

1978 Rózsa királyfi. Berekméri Sándor gernyeszegi meséi. *Igaz Szó* XXVI. (12) 522–523.

Gálfalvi György

1971 Üzent Magyardecse. *Igaz Szó* XIX. (5) 734–737.

Gyóri Klára

1975 *Kiszáradt az én örömem zöld fája*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

János Pál

1978 Mesekincsünk értékes gazdagítása. *Hargita* XI. (48) 3.

J. Kovács Magda

- 1978 Mesék vallatója. *Dolgozó Nő* XXXIV. (9) 12.
- Kovács Ágnes
- 1979 Szabó Judit: Rózsa királyfi. Berekméri Sándor gernyeszegi meséi. *Ethnographia* XC. (1) 138–139.
- 1980 Rózsa királyfi. Berekméri Sándor gernyeszegi meséi. *Honismeret* VIII. (1) 59–60.
- 2014 Rózsakirályfi. In: Uő: *Népmese és közművelődés*. Művelődés Egyesület–Szentimrei Alapítvány, Kolozsvár–Sztána, 21–23.
- Mitruly Miklós
- 1978 Rózsa királyfi. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* XXII. (2) 232–234.
- Nagy Ilona
- 1979 Rózsa királyfi. Berekméri Sándor gernyeszegi meséi. *Hungarológiai Értesítő* I. (sz. n.) 198–199.
- 2015 *A Grimm-meséktől a modern mondáig. Folklorisztikai tanulmányok*. (Gulyás Judit szerk.), L'Harmattan–MTA BTK Néprajztudományi Intézet, Budapest.
- Nagy Olga – Vöő Gabriella (gyűjt. és lej., bev. tan. és jegyz. kíséri)
- 1974 *A mesemondó Jakab István*. Editura Academiei Republicii Socialiste România, București.
- Ortutay Gyula
- 1940 *Fedics Mihály mesél*. (Bev. tan. és jegyz. kíséri Ortutay Gyula; Új Magyar Népköltési Gyűjtemény I.) Az Egyetemi Magyarságtudományi Intézet kiadása, Budapest.
- Péter
- 1978 Új mesemondó egyéniség. *Élet és Irodalom* XXII. (14) 7.
- Szabó Judit (gyűjt., bev. tan. írta, jegyz. ell.)
- 1977 *Rózsa királyfi. Berekméri Sándor gernyeszegi meséi*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
- (szerző nélkül)
- 1978a Író-olvasó találkozó. *Vörös Zászló* XXX. (37) 2.
- 1978b [c. n., az Ország-Világ rovatban]. *Utunk* XXXIII. (8) 8.
- Szőcsné Gazda Enikő
- 2017 Félig arany, félig acél örökséggel. *Háromszék* XXIX. (8198) 3.
- Tamási Gáspár
- 1970 *Vadon nőtt gyöngyvirág. Emlékezés*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

Tekei Erika

2017 Fehér Virág és Fehér Virágszál. Balla Tamás magyardécsei népmese-gyűjteményének recepciótörténete. In: Keszeg Vilmos – Szakál Anna – Virginás-Tar Emese (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 25. Néprajzkutatás Erdélyben: intézmények, kutatói életpályák, mentalitások*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 307–340.

Melléklet

Levelek, dokumentumok

Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy

NÉPRAJZI DOKUMENTUMTÁR

F.10. – Szabó Judit-hagyaték, 15. doboz

1. Boríték

*1. sz. levél**1975. október 23. – Kolozsvár**Salamon Anikó levele Szabó Judithoz, gépirat*

Édes Jutka!

Örömmel újságolom Neked, hogy két évi lebegés, illetve szabadúzás után néhány napja a Kriterion kolozsvári szerkesztőségében dolgozom. Mivel a folklór jellegű kiadványokat szerkesztem, a Te köteted is hozzám fog tartozni. Mondanom sem kell, hogy mennyire megörültem, azonnal lecsaptam Rád. Olyan régen beszéltél erről az anyagodról.

Nagy Olgának fogjuk kiadni a kéziratot szakreferálásra. Már megbeszéltük, csak a Te szeptemberre ígért, átdolgozott kéziratod hiányzik.

Tehát, hivatalosan is kérlek, hogy minél hamarabb küldd el a kéziratot Nagy Olgának vagy a kiadóhoz. (Editura Kriterion, Cluj, Pța Ștefan cel Mare nr. 1. Et. II. Cam. 33. Tel. 21450---Nagy Olga, Cluj, str. Soporului 70. Sc. 4. Ap. 49. Tel. 41285)

Amióta nem találkoztunk, én férjhez mentem, negyedéves koromban. 1973-ban végeztem, állást nem kaptam, keresnem kellett. Majdnem a Folklór Intézet-hez kerültem. Aztán nem sikerült. Kalotaszegen gyűjtöttem népszokásokat. Ebből, úgy néz ki, lesz valami. Ennyit rólam. Nagyon örülök, hogy együtt fogunk dolgozni! Olga mondta, hogy nagyszerű az anyagod és a meglátásaid. Nem mondtott újat.

Akkor küldd el a kéziratot egy kísérőlevéllel (külön) a kiadóhoz, nekem pedig írjal magadról, munkádról, a madarasi házról, mindenről.

Várom életjeledet.
Sok szeretettel csókollak,
(Salamon) Anikó⁶⁸

⁶⁸ Az aláírás kézírással.

2. sz. levél

1975. november 24. – Kolozsvár

Salamon Anikó levele Szabó Judithhoz, gépirat

Szabó Judit
Plăieșii de Jos

Kolozsvár, 1975. XI. 24.

Kedves Jutka!

Ne haragudj a késésért, most sikerült végre mindenkivel megbeszelnem a lejegyzés problémáit.

Kérdéseidre igyekszem sorban válaszolni:

1. gépelés:	bal szélén	35 mm margó
	jobb szélén	15 mm ”
	felül	kb. 50 mm ”
	alul	kb. 30 mm ”
	<u>bekezdés 20 mm ”</u>	

Ezt mind nem kell mereven betartani, a lényeg az, hogy 31 sor legyen lehetőleg egy oldalon.

2. két példányban elég, ha beküldöd.
3. így jó lesz a gépelés, ahogy ezt a mesét beküldted.
4. az a-zást jelöljed. Maradjon így, ahogy mutattad.
5. a nyílt ö-t – ne jelöld, de az előszóban fejtss ki a használatát.

6. végül a leglényegesebb kérdés: *ā, ē* hosszú hangokat eddig nem szedett a nyomda a Kriterion mesekiadványokban. Én most szeretném bevezetni, ezért utólagos beleegyezésedre számítva megbeszéltem, hogy hogy rendelünk a nyomdában *ā, ē* betűket. Ez a szerzőnek kb. 100 lejébe fog kerülni. Gondolkodás nélkül belementem ebbe, bizonyára mindenképpen megéri Neked. Ha nem, nekem feltétlenül.

Írjál azért, hogy benne vagy-e a dologban? Akkor így gépelheted!
Jó munkát, sokszor csókollak,

Anikó⁶⁹

⁶⁹ Az aláírás kézírással.

3. sz. levél

1975. december 22. – Kolozsvár

Salamon Anikó levele Szabó Judithhoz, gépirat

SZABÓ JUDIT

Plăieșii de Jos

Jud. Harghita

Kolozsvár, 1975. dec. 22.

Édes Jutkám!

Sietek a válasszal, hogy nyugtassalak meg. Dolgozz nyugodtan a vakációban, január elején hozhatod, benne marad, de ne késsél túl sokat.

Arra kérlek, ne törd magad a gépeléssel, sor- és betűtávolságokkal, mil[] iméterekkel!! Írtam néked, hogy nagyjából kell követni ezt, a legfontosabb a 31 sor. Keretes papír nem kell, rendes írópapírra gépelheted. Minden felgyorsítja a munkamenetet.

Nem baj, ha van betűhiba, nyugodtan javítsd át tintával. S kérlek, mind- ezért ne idegeskedj! Ez a legkevesebb. Ilyenekbe ne öld az energiádat. Legfeljebb még egyszer legépelődik itt nyomdakészre.

Szóval ezek a külső okok is ne zavarjanak! Szóval dolgozz nyugodtan, Jutka!!

Ha nincs kész a bevezető, küldd a régit ideiglenesen, ahogy tudod. De jelezd egy levélben, hogy kb. mit szeretnél változtatni, újítani rajta.

Azt hiszem, mást nem kérdeztél.

Sietek, hogy postafordultával megkapd, és újra kérlek, nyugodj meg, nem marad ki [az 19]77-[es kiadási terv]ből.

Kellemes Ünnepeket, Buék!

Jó munkát, egészséget /nekem nincs/.

Sok szeretettel csókollak,
Anikó⁷⁰

⁷⁰ Az aláírás kézirással.

4. sz. levél

1976. február 13. – Kolozsvár

Salamon Anikó levele Szabó Judithhoz, gépirat

SZABÓ JUDIT

Plăieșii de Jos 130

Jud. Harghita

Kolozsvár, 1976. II. 13.

Édes Jutkám!

Megkaptam küldeményed. Közben én is választ kaptam Pestről a kérdésre. Maradjon a fonetikus lejegyzés, ez a vélemény. Ortutay még beteg, az ő válaszát is megvárjuk /kb. 2 hét/. Addig is maradjon minden úgy. A kiadóban már meg egyeztünk abban, hogy marad minden úgy, ahogy leírtad, csak a köznyelvi formákkal azonosan ejtett alakok legyenek köznyelvi szinten lejegyezve.

Jó munkát. Ahogy megbízatosabbat tudok, írok.

Szeretettel,
Anikó

5. sz. levél

1977. május 12. – Kolozsvár

Salamon Anikó levele Szabó Judithhoz, gépirat

Kriterion Könyvkiadó
Kolozsvár, 1977. V. 12.

Édes Jutka!

Lassan a végére járok a meséknek. Jövő héten /V.16. – V.21/ már a bevezetőn kell dolgoznom. Kérlek szépen, küldd el minél hamarább, legkésőbb 21-ig, mert ebben a hónapban le kell adnom a kéziratot, még Incikének is odaadom a bevezetőt és a jegyzeteket. Kérlek, most légy korrekt és emberséges velem és felelj azonnal és küldd, mert tudod, hogy milyen helyzetben vagyok – és ez a drága kézirat mindent megér. Hát, fiam, csodálatosak a mesék. Óriási sikere lesz!

Kérlek, bármit, de azonnal válaszolj, és ne hagyj a bizonytalanságban.

Szeretettel üdvözöllek,
csókollak és várom válaszod
Anikó⁷¹

⁷¹ Az aláírás kézírással.

6. sz. levél

1977. május 17. – Kolozsvár

Salamon Anikó levele Szabó Judithhoz, gépirat

Szabó Judit

Kászón

Kriterion Könyvkiadó

Kolozsvár, 1977. V. 17.

Kedves Jutka!

Befejeztem a mesék és a jegyzetek olvasását. Egy újabb személyes találkozás elkerülhetetlen. Írd meg, hogy melyik hétvégén tudsz feljönni? Van egy direkt Csíkszereda – Kolozsvár autóbusz-járat, ami reggel 7 körül indul Szeredából, és vasárnap délután ötkor indul vissza. A V.22.-es hévége nem jó, de azután minél hamarabb gyere, és küldd előtte a bevezetőt. Azt mindenáron. A kézirat most áll, kérlek, gyorsan válaszolj! Nehogy megint elhallgassál!

Ha semmiképpen se jöhetsz, akkor én kell, hogy legalább Szeredáig lemenjek, csak azt nem tudom, mi módon?

Kérlek, jelentkezzél!!!!!!!!!!!!!!!

Szeretettel csókollak,

Anikó

7. sz. levél

1977. május 19. – Kolozsvár

Nagy Olga levele Szabó Judithhoz, gép- és kézirat

Juditom! Nagyon haragszom rád és őszintén. Megígérted, hogy azonnal elküldöd a bevezetőt, így szörnyű bajban van a kiadó. Külön megkértem rá, hogy írjam meg neked. Mivel a könyved még erre az évre van tervezve, így sürgősen kell küldeni Bukarestbe, hogy még ez évben megjelenhessék. Bajban van Anikó, de a kiadó is. Ha ebben az évben nem jelenik meg, akkor elveszít papírt, ívet, címet – más helyette nem tehet. A te könyved is veszélyben van. Tehát úgy, ahogy van, küldjed. Hiszen megbeszéltünk mindent. Inci azonnal nekilát, és megszerkeszti. A meséket és jegyzeteket stb. nem kell senkinek odaadni, Anikó máris megcsinálta, úgyhogy az készen is van. Ma jön Anikó, hogy a jegyzetek dolgában egyet-mást még tisztázzunk. Nagyon tetszettek neki a mesék. Tehát azonnal, postafordultával és express ajánlva az én címemre. Addig a háborgásom nem szűnik meg, míg nem küldöd. Ha beteg vagy, valakit kérj meg, hogy küldje ő el postán.

Csókol:

Olga

Kolozsváron, 1977. május 19-én

Soporului 70, sc. 4. ap. 49.⁷²

⁷² Ez a sor és az aláírás kézírással.

8. sz. levél

1977. július 6. – Kolozsvár

Salamon Anikó levele Szabó Judithoz, gépirat

Kriterion Könyvkiadó

Kolozsvár, 1977.

július 6.

Kedves Judit!

Köszönöm a kéziratot, dolgozunk rajta Olgával együtt, szombaton /VII. 9-én/ beszéljük meg, és az ezutáni héten valamelyik nap lemegyek az anyaggal hozzád, Gernyeszegre. Kérlek, légy otthon, ha tudsz, és azonnal táviratozzál, hogy mikor nem fogadhatok, nehogy hiába leromoljak. Hétfőn remélem, megkapom a táviratodat.

Természetesen nem haragszom a késésért, remélem nem lesz végzetes.

Várom a táviratot és gyógyulást
kívánok, szeretettel,
Anikó⁷³

9. sz. levél

1977. augusztus 3. – Kolozsvár

Salamon Anikó levele Szabó Judithoz, gép- és kézirat

Szabó Judit

Kászton

Kriterion Könyvkiadó

Kolozsvár, 1977. VIII. 3.

Kedves Jutka!

Összeállt végre a kéziratod, minden legépelve, a „j”zéseket a megfelelő helyeken kijavítottam az egész kéziratban, azért húzódtott így el. A pénzt elfelejtetted elküldeni, elég kínos, mert a néni azonnal, sürgősen vállalta.

A jegyzeteket megkaptam. Ahol jónak láttam, a hosszabb régi változatot tartottam meg. Ellenben a típusképletekkel, bár rengeteget kínlódtam, nem lettem okosabb, lévén, hogy nem egyeztek a változatok. Én most így elküldöm, de kérlek, mire visszajön a nyomdába (maximum két hét), küldd el nekem az összes mesék tiszta típusképletét, ellenőrizve és véglegesítve. Nagyon nagy támadható felületet hagyunk, úgy érzem, és semmi kedvem hozzá, hogy kikezdzék a kötetet.

Nehogy megint elhallgass, mert nagyon kellemetlen lesz. Tényleg csak ideiglenes képleteket küldtem fel Bukarestbe.

⁷³ Az aláírás kézírással.

Szia, remélem gyógyultál.

Szeretettel csókollak,
Anikó

U. i. Kérlek, küldjél még 100 lejt (tehát összesen 300 lejt) a korrektúráért, mert gépelés után mégis odaadtam.

Kérlek, azonnal reagálj,
Anikó⁷⁴

10. sz. levél

1978. május 3. – Kolozsvár

Salamon Anikó levele Szabó Judithoz, gépirat

Szabó Judit
Kászón

Kriterion Könyvkiadó
Kolozsvár, 1978. V. 3.

Édes Jutka!

Sándor bácsitól kaptunk egy elég kínos levelet, melyben afelől érdeklődik, hogy tőlünk fog-e hivatalosan pénzt kapni. Én megírtam, hogy nem. Ő arra is utalt, hogy te, mikor elkezdődött a gyűjtés, ígértél bizonyos részt. Kérlek, intézzétek el, s ha tényleg igaz, hogy ígértél valamit, adjál az öregnek egy kis pénzt, hogy ne érezze magát kifosztottnak és átvertnek, és legyen kedve ezután is mesélni. Meg azt hiszem, érdemel is valamit szegény. Különben az a gyanúm, hogy a rokonsága nyaggatja. Ahhoz viszont semmi közöd, csak a kettőtök dolga. Az önéletírását, ha kész vagy, kérlek, sürgősen küldd el.

Szeretettel csókollak,
Anikó⁷⁵

[Szabó Judit a levél oldalára ceruzával ezt írta:]

Az öregúrnak a megegyezés szerint a megígért minden 1000 lejből 100 lejt számítva, átadtam. Az ügy Temesváron élő, újságíró egykori osztálytársamtól, Vajda Sándortól indult.

⁷⁴ Az aláírás és az utóirat kézírással.

⁷⁵ Az aláírás gépirással.

Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár
KRITERION IRATTÁR
36. d.

11. sz. dokumentum

Véleményezés

Szabó Judit: Berekméri Sándor meséi című kéziratáról

Fenti kézirat egyetlen mesemondónak: Berekméri Sándor 75 éves gernyeszegei (Maros m.) mesemondó teljes meseanyagát, egy nagyobb lélegzetű bevezető tanulmányt, lapalji jegyzeteket és szójegyzéket tartalmaz.

Mindjárt az elején említsük meg, hogy e kötet a napjainkban mindinkább erősödő egyéniségvizsgálatnak, amelyet az egyetemes folklórirodalomban méltán neveznek „magyar iskolának”, több okból is jelentős állomása: a) *a mesemondó személye* miatt, aki tehetséges és ritka alkotó típus. Egyénisége vizsgálatának a szerző különös figyelmet szentel. Többek között megdönti azt az eddig – a gyűjtés esetlegessége és szórványos volta miatt – kialakult téves hiedelmet, hogy ti. a mesemondó magányos, sőt bohémsága, különcsége miatt a falu által valamiképpen lenézett személy, hiszen a tündérmese általában a falu tudata szerint már túlhaladott műfaj, amely legfeljebb már csak gyerekeknek vagy együgyűeknek nyújt szórakozást. Nos, Berekméri Sándor úgy is, mint mesemondó, úgy is, mint kitűnő gazda, mint bölcs és tiszta életvitelű ember, a faluban igen megbecsült személy. Az ő tündérmeséi abban a megújított formában, hogy ti. köntösében, cselekményében tündérmeséi, de részleteiben novellásított, realizisztikus hangvételű, azt sugallja, hogy a tündérmesét is lehetséges átmenteni (legalábbis a mai időkig), ha a mesemondó képes saját közössége tudatszintjén tolmácsolni az ősi hagyatékot.

b) De többletet jelent a kötet abból a szempontból is, hogy a gyűjtő nem elégszik meg csupán a mesemondó bemutatásával, hanem kutatja a mesemondó és közössége tudatszintje közötti viszonyt, az alkotó szerepét és hozzájárulását a meséhez. Ezek mind olyan fontos meseszociológiai kérdések, amelyek még ha előfordultak is legújabb mesegyűjteményeink kapcsán, mindig új válaszokat eredményeznek a változó és megosztott népi tudatú közösségek tanulmányozása kapcsán.

[2. old.]

Tanulmányában a szerző alcímek szerint csoportosítja azokat a kérdéseket, amelyekkel foglalkozik. A mesemondó vallomása című alfejezetben igen részletes, élményszerű vallomást olvasunk magától a mesemondótól, amelyet dicséretes módon hangszalagon rögzített a gyűjtő. A mesemondó vall ebben életéről, élményeiről, alkotási módszeréről, hallgatóiról stb. Ez az önéletrajyszerű vallomás felvillantja előttünk azt az öröndetes lehetőséget, hogy mesemondónk nemcsak a hagyományos anyagot, hanem a valóságos élet tényeit is képes érzéketlenül, vérbő epikában elmondani. Jegyezzük meg itt azt is, hogy saját életének elbeszélése és meséinek tolmácsolása – nem véletlenül – úgyszólván azonosan

reális hangvételű, ami azt a feltevést sugallja, amelyet [a] szerző a későbbiek során be is bizonyít, hogy ti. a mesemondás egy racionális tudatú közösségben, amilyen a gernyeszegi, csupán ürügy arra, hogy a mesemondó elmondja véleményét, felfogását a világról, a világ dolgairól, erkölcsről stb.

A mesemondó forrásai-ról szóló alfejezetben a szerző kipuhatolja a mesemondó írásbeli és szóbeli forrásait, valamint azt, hogy a mesemondó mit tett ezekkel. Ennek kapcsán mutat rá alkotó mivoltára, hiszen akár az olvasott 4 oldalas meséről van szó, amelyet Rózsa néven 110 oldalas terjedelemben fejlesztett saját mesévé, akár a boccaccioi ihletésű novelláról, amelyet valahol hallott és amelyből szép hosszú mesét kerekített, kiderül alkotó módszere, amelyet a szerző igen részletesen és finom párhuzamos elemzésekben tár fel. Így derülnek ki azok a műhelytitkok az alkotói módszert illetően: maga a mesemondó árulja el ezeket.

Az olvasott vagy hallott anyagból úgy alkot új mesét, hogy részben „szabaddon kezeli” a szerkezeteket, részben pedig „realisztikus betéteket, új szereplőket” iktat be, a részleteket aprólékosan kidolgozza, saját személyét is beledolgozza, „késleltető motívumokat” sző a mese menetébe, ahogyan ezt a szerző kielemezte. A felsorolt eljárások egyenként is lehetőséget nyújtanak az újításra, de együttesen és összehatásukban a mese újraköltését, valójában új alkotást eredményez. Külön [3. old.]

említést érdemelnek a párhuzamos elemzések, amelyek igen alkalmasak a mesemondó alkotói módszerének kibontására.

A szerző nagy figyelmet szentel a mesék esztétikai kiértékelésének. Ez dícséretes dolog annál is inkább, mivel ez meglehetősen új hang a mese tanulmányozásában. Éles szemmel látja meg a realizmus betörését a mese világába. A mesekutatás eddig csak szórványosan jelezte a realista hangvételt, e kötet nemcsak megerősíti ezt a más mesemondók kapcsán szerzett tapasztalatot, hanem kimutatja, hogy „a realitáshoz való közeledés kikezdi a tartalmat és a formát egyaránt”. Ezt a felismerést [a] szerző a legkülönbözőbb, igen figyelemre méltó esztétikai elemzései kapcsán ismerteti. Az indíték; a mesei tér és idő; a mesei szintér; a csoda tündérmesei „állapotán” éppenúgy, miként a mesei hősök kapcsán. Utóbbi esetben a gyűjtő példákkal bizonyítja, hogy: „kimutatható a hőssel való azonosulás” éppenúgy, miként azt, hogy „a mesemondó, ha tehetséges, belopja magát a hős alakjába... saját képére alkotja meg hőseit.”

Eszerint azt a következtetést sugallja, hogy bizonyos tudatszinten a mesemondás a tündérmesén belül is szétfeszíti a hagyományos keretet és az elbeszélést, a tolmácsolás, a részletezés által sajátos népi novella jön létre.

Figyelemre méltónak és merésznek tartom azt az eljárást, hogy a mesemondói stílust megpróbálja besorolni. Feltevése szerint ez a beszélt nyelv törvényszerűségei szerint alakul. Ez az észrevétel, amely a mese stílusbeli fejlődését és adottságait az élő nyelv adta törvényszerűségekkel magyarázza, megegyezik mások tapasztalásával. Igen pozitívnek kell tartanunk azt, hogy a mesei stílusnak az élőlészóval, a mindennapi beszéddel való azonosulását szövegelemzésen mutatja be: a Boccaccio szöveg és a paraszti minden napi beszédstílusban sajátos „Berekméri stílus” összehasonlítása kapcsán.

[A] Szerző külön foglalkozik a mesemondó stílusának érzékletességével, a fokozással, párbeszédeinek drámaiságával, a mesemondó játékoságával. Végül jellemzi a mesemondó nyelvjárását.

Külön említem itt a mesegyűjtő értékes szójegyzeteit.

A tanulmány feltétlen erényei mellett bizonyos hiányosságokat is észleltem. Ezeket a következőkben rendszerezném.

1. Egyes fejezeteken és alfejezeteken belül előfordultak részint ismétlések, részint párhuzamosságok, részint olyan bekezdések, amelyek témájuknál fogva más alfejezethez tartoztak.

Részint olyan bekezdések, amelyek nem tartoztak szigorúan a témához, és megtörték volna a kötet felépítését és kerek megszerkesztettségét.

E hibákat részben átcsoportosítással, részben pedig kihúzással kell és lehet megoldani. E téren tett javaslataimat közöltem és megbeszéltem a kötet szerkesztőjével, aki tudomásom szerint a szerzővel is megbeszélte és a jelzett hibákat kiküszöbölték.

Fentiek alapján és a jelzett hiányosságok kiküszöbölése után a kötetet, kiváló értékei miatt, kiadásra javaslom.

Nagy Olga

Recepția unui volum de povești populare în lumina documentelor editoriale

Această lucrare prezintă și analizează recepția unui volum de povești populare (Judit Szabó: *Rózsa királyfi. Berekméri Sándor germjeszegei meséi*. Editura Kriterion, 1977). Editura Kriterion a fost înființată la București la sfârșitul anului 1969 și a debutat pe piața cărții la începutul anului 1970. Editura a avut menirea de a promova literatura minorităților naționale, traducerea cărților apărute în limba română în limbile minorităților și invers, traducerea cărților din limba minorităților în limba română, promovarea dialogului intercultural. Secția maghiară avea sediul la București și filială la Cluj-Napoca. Lucrarea prezintă o parte din corespondența editorială, scrisorile având ca temă editarea volumului de povești populare apărut în 1977, recenzii de carte apărute în ziare, reviste și lansări de carte, întâlniri cu cititori.

The Reception History of a Transylvanian Folktale Collection Based on Editorial Correspondence

The study presents the scientific and professional reception of a Transylvanian folktale collection (Judit Szabó: *Rózsa királyfi. Berekméri Sándor germjeszegei meséi*. Kriterion Publishing House, 1977). Kriterion Publishing House was founded

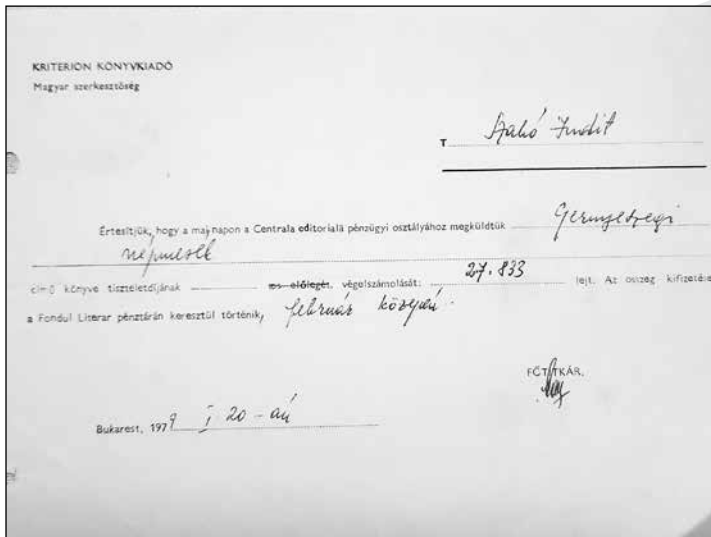
in the end of 1969 in Bucharest, and its first publications were released in the early 1970s. It was established with the aim of publishing books in the languages of the minorities in Romania, translating Romanian literary works into the language of national minorities, translating books of minority authors into Romanian, promoting intercultural dialogue. The Hungarian department was based in Bucharest and a separate office was operating in Transylvania, at Cluj-Napoca. The present paper offers a selection of letters, editorial correspondence on the subject of publishing a folktale collection in 1977; reviews and critiques published in newspapers and literary periodicals; book-launches.

Képek

1. kép. Az első boríték – SzNM ND F.10. 15. d.

2. kép. A Kriterion Könyvkiadó formanyomtatványa – értesítés a tiszteletdíjat illetően – SzNM ND F.10. 15. d.

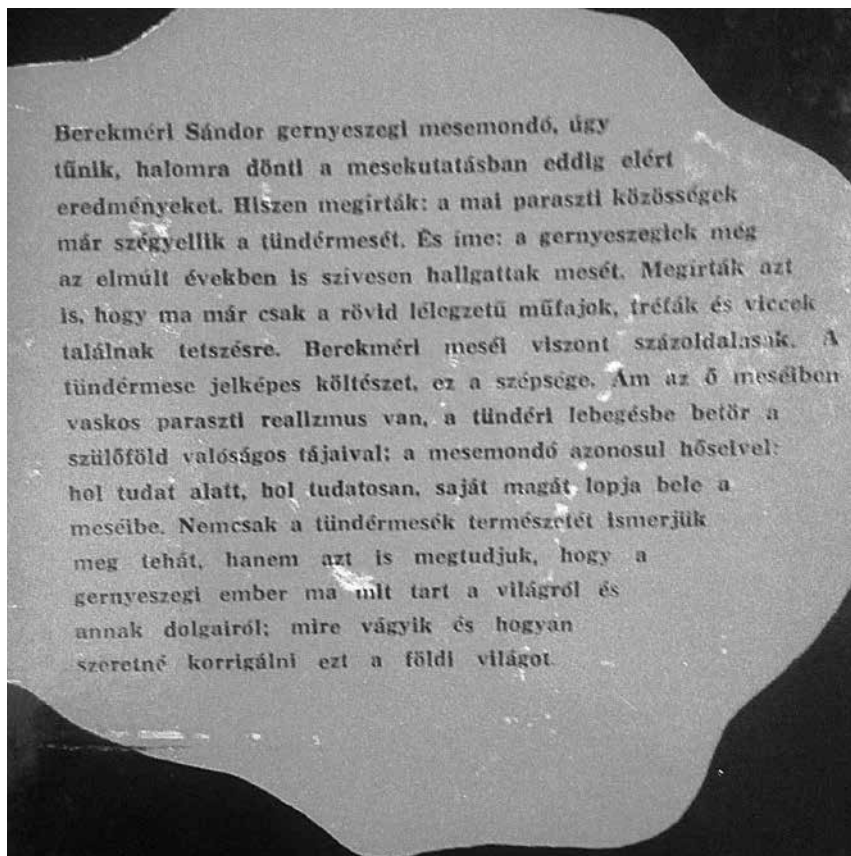
fülszöveg

Bjérrjelekműírű Sándor gernyeszegi mesemondó, így tll-
nik, halomra dönti a mesekutatásban eddig elért eredményeinket. Hi-
szen megírta: a mai paraszti közösségek már szégyellik a tündérme-
sét! És íme: a gernyeszegiek még az elmúlt években is szívesen hallgat-
tak mesét. Megírta ~~és~~ ^{de}, hogy ma már csak a rövid lelegzetű ml-
rajok, tréák és viccek találunk tetszésre. Sándor bácsi meséi vi-
szont szívdobogó ~~szöveg~~ ^{akár} a tündérmese jelkpes költészet, ez
a szépsége. Am az ő meséiben vaszkos paraszti szelvény van, a tünderi
lebegésbe betör a szőlőöld valós tájaival, ~~és tündérmesé~~ ^{de tündérmesé} vitési
keblében nem akármilyen szív dohog, ~~de~~ ^{de} Berekméri Sándor hősei keble-
ben ~~szépen~~ ^{szépen} aroncsol ~~a mese hőseivel~~: hol tudat alatt, "hol
tudatosan, saját magát lopja bele a meséibe ~~is~~ ^{is} a tudomány jogán kér-
dezhetjük még: mesék-e ezek, vagy inkább a mese ürügyén elbűvélte pa-
raszti novellák? Hiszen nem ~~a~~ ^{lehet} a tündérmesék természetét, ~~hanem azt is~~ ^{hanem azt is}
~~megírta~~ ^{megírta}, hogy gernyeszegi ember ma mit tarthat a világról és annak
dolgoiról: erkölcsről, igazságról, hamisságról. Mire vágyik és hogyan
szeretné korrigálni ezt a földi világot?

Mert az alkotó maga a megtestesült ~~rendhagyóság~~ ^{rendhagyóság}. Vagy tán
csak mi tudunk keveset az állandóan alakuló, változó népi valóságáról?!
Csakie egy-egy szerencsés találkozás gyűjtő és népi alkotó között se-
gít felfedezni ~~a népi valóság~~ ^{aznak} előttünk eddig ismeretlen nem ismert
arculatát. Ilyen szerencsés találkozás ~~szerepét~~ ^{ez a köztet} ~~a köztet~~

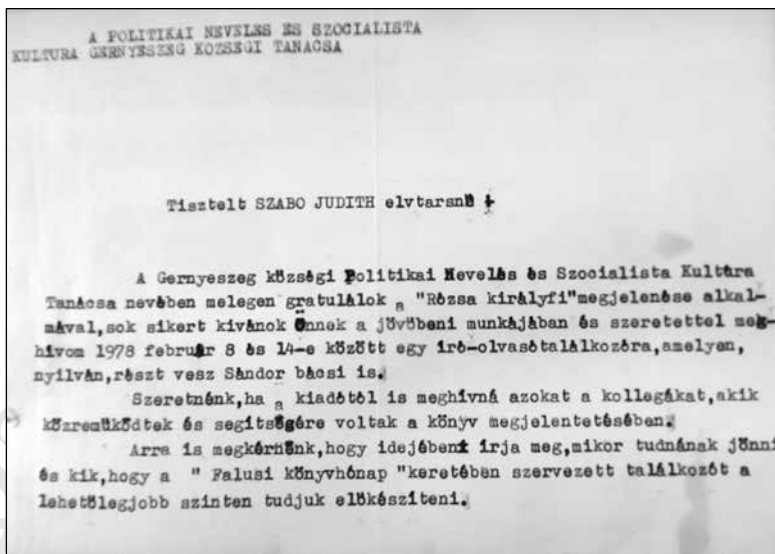
~~Örömmel üdvözöljük hát a mesemondó Sándorral, Sándort és
gyűjtő Szabó Juditot, aki újabb bizonyítékot adott annak, hogy azok a
tanárok, akik ilyen kitartó és elhelyült munkával ~~vele~~ ^{vele} ~~alkoznak~~ ^{alkoznak} "mely-
farsára", értékes tapasztalatokkal és új megfigyelésekkel gazdagít-
ják a folklor tudományt. Erről tanuskodik a bevezető tanulmány, a jegy-
zetek és a kiegészítő szójegyzék éppenny, mint a megáról hitelesen
és gondosan lejegyzett, meseszöveg.~~

3. kép. A Nagy Olga által írt fülszöveg a javításokkal –
Kriterion Irattár 36. d.

Berekméri Sándor gernyeszegi mesemondó, úgy tünik, halomra dönti a mesekutatásban eddig elért eredményeket. Hiszen megírták: a mai paraszti közösségek már szégyellik a tündérmesét. És íme: a gernyeszegiek még az elmúlt években is szívesen hallgattak mesét. Megírták azt is, hogy ma már csak a rövid lélegzetű műfajok, tréfák és viccek találhatnak tetszésre. Berekméri meséi viszont százoldalasak. A tündérmese jelképes költészet, ez a szépsége. Am az ő meséiben vaskos paraszti reallizmus van, a tündéri lebegésbe betör a szülőföld valóságos fájaival; a mesemondó azonosul hőseivel: hol tudat alatt, hol tudatosan, saját magát lopja bele a mesébe. Nemcsak a tündérmesék természetét ismerjük meg tehát, hanem azt is megtudjuk, hogy a gernyeszegi ember ma mit tart a világról és annak dolgairól; mire vágyik és hogyan szeretné korrigálni ezt a földi világot.

4. kép. A könyv hátsó borítóján olvasható, végleges szövegváltozat.

5. kép. Meghívó író-olvasó találkozóra Gernyeszegre, 1978. február 8 és 14-e között – SzNM ND F.10. 15. d.

6. kép. „Sándor bácsi dedikál / A háttérben Salamon Anikó”. Székely Nemzeti Múzeum fotótára, F_6308_249.

7. kép. „A találkozó résztvevőinek egy része”.
Székely Nemzeti Múzeum fotótára, F_6308_250.

8. kép. „Szabó Judit. 1978. febr. 12.”
Székely Nemzeti Múzeum fotótára, F_6308_251.

9. kép. „Gernyeszeg, 1978. febr. 12.”
Székely Nemzeti Múzeum fotótára, F_6308_252.

10. kép. „Találkozó”. Székely Nemzeti Múzeum fotótára, F_6308_253.

11. kép. „Berekméri Sándor 1977-ben”.
Ez a portré került a népmese gyűjteménybe.
Székely Nemzeti Múzeum fotótára, F_6308_255.

12. kép. „Szabó Judit”. Székely Nemzeti Múzeum fotótára, F_6308_256.

13. kép. „Nemes Gergely, Nagy Olga, Berekméri Sándor, Salamon Anikó, Berekméri Ferenc”. Székely Nemzeti Múzeum fotótára, F_6308_257.

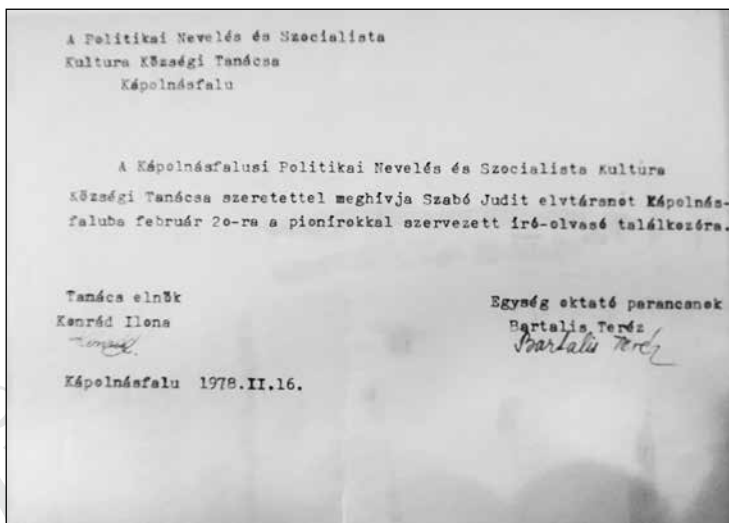
14. kép. „Nagy Olga, Berekméri Sándor, Salamon Anikó, Berekméri Ferenc”. Székely Nemzeti Múzeum fotótára, F_6308_258.

15. kép. „Germyeszeg, 1978. febr. 12. Találkozó a Rózsa királyfi megjelenésével”.
Székely Nemzeti Múzeum fotótára, F_6308_260.

16. kép. „Nemes Gerő (műv. otthon ig.), Nagy Olga, Berekméri Sándor,
Szabó Judit, Salamon Anikó, Berekméri Ferenc (néptanács elnök)”.
Székely Nemzeti Múzeum fotótára, F_6308_261.

17. kép. Meghívó író-olvasó találkozóra Kápolnásfaluba –
1978. február 16. – SzNM ND F.10. 15. d.

COMITUL ORĂȘENESC DE CULTURĂ ȘI EDUCAȚIE SOCIALISTĂ
A VĂROSI SZOCIALISTA MŰVELŐDÉSI ÉS NEVELÉSI BIZOTTSÁG

Vă invită la Mulțumirea cu culegătoarea de basme
Szabó Judit

Meghívja a találkozóra Szabó Judit
népese gyűjtővel,

Care va avea loc la 24 aprilie 1978, orele 13 ~~197~~

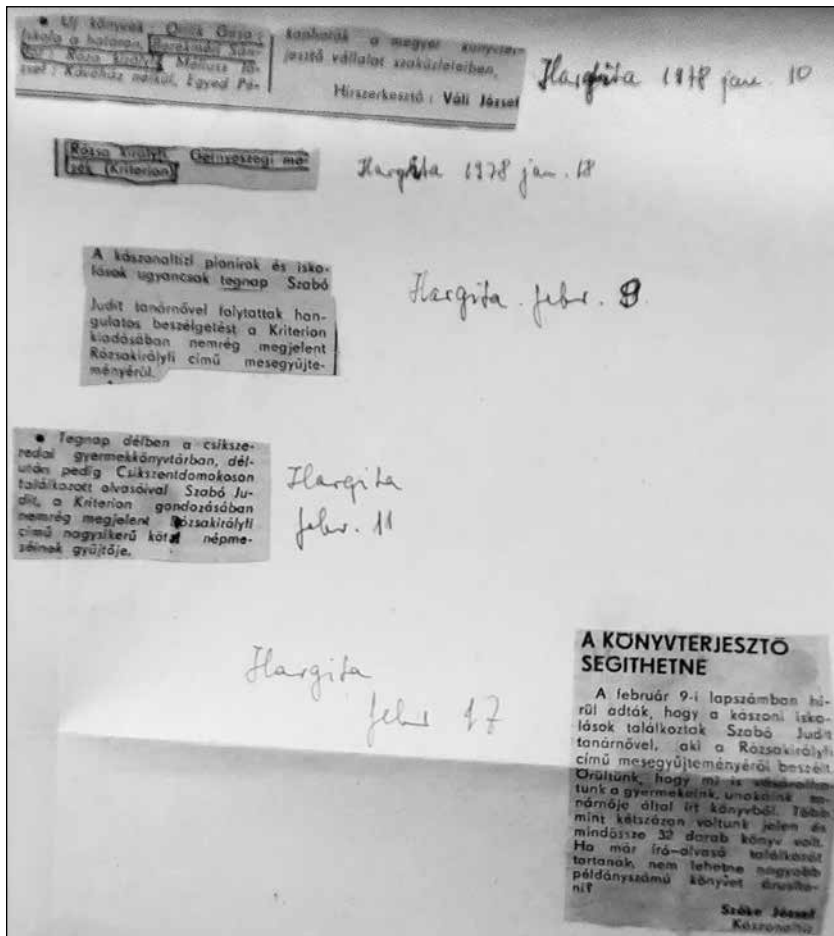
Marel 1978 aprilis 24-én, 13 órakor tartunk,

în sala mică a Casei de cultură a sindicatelor
a Művelődési Ház kistermében.

Colaborează _____

Közreműködik _____

18. kép. Plakát – író-olvasó találkozó Gyergyószentmiklóson,
1978. április 24. – SzNM ND F.10. 15. d.

19. kép. A4-es lapra ragasztott pár soros tudósítások a népmesegyűjteményről, író-olvasó találkozókról a Hargita című napilapban – SzNM ND F.10. 15. d.